

УДК 343.1

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6\(66\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-6(66)-6)

Ольга ОХМАН

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України Міжрегіональної Академії управління персоналом, проспект Миру, 101А, Хмельницький, Україна, 29015

ORCID: 0000-0002-9509-5326

Тетяна ДЕРЕВ'ЯНКО

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0003-0318-8195

Наталія ЛОГІНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна, вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0002-3296-3659

Olga OHMAN

Doctor of Law, Associate Professor at the Department of Law and Law Enforcement, Khmelnytskyi Institute named after the Blessed Volodymyr, Metropolitan of Kyiv and All Ukraine, Interregional Academy of Personnel Management, University, Myru Avenue, 101A, Khmelnytskyi, Ukraine, 29015

ORCID: 0000-0002-9509-5326

Tetiana DEREVYANKO

Candidate of Psychological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Legal Theory and Criminal Procedural Activity, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

ORCID: 0000-0003-0318-8195

Natalia LOGINOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Theory of Law and Criminal Procedure, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000

ORCID: 0000-0002-3296-3659

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

FORMATION OF THE INSTITUTION OF PRESENTATION OF EVIDENCE IN THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню становлення та розвитку інституту доказування в системі кримінального судочинства України.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України успадкувало чимало прогресивних ідей, закладених Кримінально-процесуальним статутом, зокрема надання учасникам процесу права подавати докази для захисту власної позиції в кримінальному процесі. Право подавати докази стало невід'ємним елементом процесуального статусу підозрюваної особи, обвинуваченого, їх захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, а також обвинувача.

Розглядаючи історичні аспекти порядку подання доказів, насамперед, приходимо до висновку, що стан розвитку цього інституту в різні історичні періоди прямо зумовлювався наявними історичними обставинами. Враховуючи це, проведено періодизацію становлення інституту подання доказів на території України:

- 1. Давньоруська (князя) доба – охоплює часи Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.*
- 2. Литовсько-польська доба – охоплює часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі.*
- 3. Козацько-гетьманський період – охоплює часи існування запорозького козацтва.*

4. *Пореформений період* – охоплює часи, починаючи з прийняття Статуту кримінального судочинства до 1917 р. і позначений докорінною зміною кримінального судочинства.

5. *Період відродження української національної держави* – охоплює часи УНР, Української Гетьманщини та Директорії (1917–1920 рр.). Цей період майже не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства.

6. *Радянський період* – охоплює час перебування України у складі СРСР.

7. *Сучасний період* – розпочався із здобуттям Україною незалежності та характеризується подальшим поступовим розширенням елементів засади змагальності у кримінальному процесі, в тому числі на стадії досудового розслідування. У цей період у кримінально процесуальній науці все частіше почали ставитися питання про необхідність законодавчого врегулювання порядку подання доказів, пропонувалися деякі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які, однак, досі залишаються нереалізованими.

На жаль, ухвалення у 2012 році довгоочікуваного КПК України, незважаючи на закріплення в ньому ряду прогресивних положень, не вирішило зазначеної проблеми.

Ключові слова: кримінально-процесуальне законодавство, докази, доказування, кримінальний процес, судочинство, сторони, судочинство.

Article is sanctified to research to becoming and development of institute of presentation of proofs in the criminal rule-making of Ukraine. The current criminal judicial legislation of Ukraine inherited many progressive ideas inculcated by Charter of the criminal rule-making, in particular and the parcel of land of participants of process by a right to give proofs for defending of own position in realization. A right on presentation of proofs became the inalienable element of judicial status suspected, defendant, their defender, suffering, civil plaintiff, civil defendant, their representatives, and also accuser. Consideration of historical aspects of presentation of proofs, foremost come to the conclusion, that development of institute of presentation of proofs status in the criminal rule-making of Ukraine in different historical periods directly stipulated by the existent historical form of criminal process. Taking into account it a division into periods of becoming of institute of presentation of proofs is conducted on the walks of life of Ukraine:

1. *Old Russian (princely) period* – embraces times of Kyiv Rus and Galychyna-Volyn principality.

2. *the Lithuanian-Polish period* – embraces times of stay of Ukrainian earth under power of Lithuania and Poland. This period inherited the basic lines of the Old Russian period, id est saved the accusatory-lawsuit form of criminal process, at that parties realizations guilty were to look after presentation of court of proofs in support of the requirements.

3. *Cossack-hetman period* – embraces times of existence of the Zaporizhzhya cossacks. Dob inherited the basic lines of judicial right for previous historical periods, however it tested some changes however; foremost as a result of change of the judicial mode and changed political and social terms of edge in XVII century, in particular and under act of the Russian judicial right.

4. *Post-reformed period* – embraces times, beginning from the acceptance of Charter of the criminal rule-making 1917 to and marked the cardinal change of the criminal rule-making.

5. *Period of revival of the Ukrainian national state* – embraces times of Ukrainian Republic of People's, Ukrainian hetman state and Directory (1917-1920). This period did not bring practically no innovations in the field of the criminal rule-making. At investigation and judicial trial of criminal cases, including in the process of finishing telling, continued to follow the legislation of the Russian empire and Austria, and a new criminally judicial legislation was not realized through bolshevist occupation of territory of Ukraine.

6. *Soviet period* – embraces times of stay of Ukraine in composition the USSR. This period was most ambiguous during that there was passing to mixed, of mainly criminal investigation form of the criminal rule-making and even to his of cleanly criminal investigation form.

7. *Modern period* – begun with a receipt by Ukraine of independence and is characterized further gradual expansion of elements of contentionness in a criminal process, including on the stage of pre-trial investigation. In this period in science of criminal process all anymore questions began to rise about the necessity of legislative procedure of presentation of proofs, separate amendments and supplements offered to КПК of Ukraine, that however remain unrealized and until now. Unfortunately, acceptance of long-awaited КПК of Ukraine of 2012, in spite of fixing in him of row of progressive positions, the marked problem did not decide.

Key words: criminally judicial legislation, proofs, finishing telling, criminal process, rule-making, parties, finishing telling.

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство України формувалося протягом багатьох століть, його основи були закладені ще за часів Київської Русі. Тому для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства необхідно враховувати здобутки та прорахунки минулого. Зокрема, очікує на своє належне нормативне врегулювання порядок подання доказів.

Аналіз останніх публікацій. Даною проблемою займалися такі вчені та практики, як Ю.П. Аленін, В.В. Колодчин, С.А. Крушинський, К.В. Легких, Л.М. Лобойко, Т.В. Лукашкіна, Ю.М. Мирошніченко, В.О. Попелюшко,

С. Соляр та ін., однак чітких і послідовних тлумачень положень КПК з цього питання досі немає.

За часів Київської Русі цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного, оскільки обидва регулювалися принципом приватного права. Тобто в ті часи виник перший історичний вид кримінального процесу – обвинувальний («приватний позов», «магальний»). Це найдавніший процес, який отримав свою назву через те, що «головним у процесі було обвинувачення, без якого не можна було розпочати провадження у справі. Цей процес має змагальний характер, тобто це

змагання рівноправних сторін перед незалежним від них судом» [6, с. 30].

Враховуючи приватний характер процесу, він характеризувався активною участю осіб, зацікавлених у вирішенні конфлікту: «потерпілий (позивач, обвинувач) підтримував обвинувачення в суді, був зобов'язаний збирати та подавати докази до суду; протилежна сторона – підсудний (обвинувачений) – визнавала обвинувачення, а в разі його заперечення мала подати суду докази, які спростовували пред'явлене йому обвинувачення».

Звичайно, в даному випадку мова не йде про пред'явлення доказів у його сучасному розумінні (як пред'явлення лише предметів або документів). У Київській Русі використовувалися такі види судових доказів: «особисте зізнання, свідчення «покору і свідчення», речові докази, «суди божі». Доказами також могли бути сліди побоїв (синці на обличчі та тілі потерпілого), виявлені у підозрюваного викрадені речі, виявлення трупа на території громади тощо» [7, с. 88].

В окремих статтях Руської Правди йдеться також про пред'явлення речових доказів («знаменія»). Так, ст. 67 просторової редакції «Руської Правди» передбачено: «А хто бороду подере і знак зніме, і люди вилізуть, то 12 гривень продадуть; і без людини, і в наклепі нема продажу».

Таким чином, аналіз давньоруського законодавства та його наукове дослідження свідчить, що подання доказів здійснювалося сторонами (позивачем і відповідачем) переважно шляхом забезпечення явки в суд очевидців, які засвідчували фактичні обставини справи, або певна кількість свідків-прибиральників (за чутками), яким дозволялося зняти звинувачення. Крім того, могли бути подані речові докази, однак, крім цього, були потрібні також показання свідків.

За часів перебування українських земель під владою Литви та Польщі зберігався обвинувально-позовний процес, успадкований від давньоруського права. Основними джерелами, що регулювали тогочасні процесуальні відносини, були Судебник Казимира 1468 р. та Литовські статuti.

Судове провадження розпочато за заявою зацікавленої сторони – потерпілого або його родичів. Позивач повинен був «самостійно зібрати всі докази, подати їх до суду та підтримати обвинувачення. На будь-якій стадії процесу він мав право відмовитися від позову чи обвинувачення, укласти мирову угоду. При цьому щодо найтяжчих злочинів (наприклад, державного характеру, проти церкви) слідство і суд були обов'язковими незалежно від

заяви сторони. Тут практикувалися доноси, застосовувалися тортури, дотримувалася судова таємниця, тобто почали виникати особливості процесу розшуку» [1, с. 200].

Система доказів, що використовувалася в судах, була досить розгалуженою. Вони поділялися на «досконалі й недосконалі («повні» й «неповні»). Литовські статuti містили перелік найважливіших свідчень. Починаючи з доказів, які мають найбільшу доказову силу, Я. Падох виділяє: а) зізнання; б) сертифікати; в) опитування та речові докази; г) свідки; д) присяга; е) лот; ж) тортурні допити» [4, с. 58].

Як і за часів Київської Русі, велика роль відводилася наведенню доказів за допомогою свідків, які поділялися на державних і приватних. «Свідками-державниками були, перш за все, особи, які займалися підтвердженням і перевіркою доказів і їх закріпленням для подальшого використання судом, а також іншими державними службовцями. Приватні свідки поділялися на дві основні групи: безпосередні свідки, які бачили або чули спірні факти чи події, і свідки-експерти, які підтверджували моральні якості сторін. Обсяг доказів, які необхідно було надати суду, також залежав від того, чи вчинено злочин вперше. Так, ст. ст. 7-9 першого Литовського статуту передбачають кількість доказів, які повинні бути представлені у справі звинувачення шляхтича в крадіжці, якщо не виявлено краденого: якщо він вчинив злочин вперше, особиста присяга достатньо, якщо вдруге, особистої присяги і двох дворянських свідків, якщо втретє – особистої присяги і шести дворянських свідків» [67, с. 81–82].

Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права попереднього історичного періоду, але все ж зазнала певних змін, насамперед внаслідок зміни судової системи та змінених політичних і соціальних умов регіону в XVII ст. ст., зокрема під впливом російського процесуального права.

Система доказів мало чим відрізнялася від тієї, що мала місце за литовсько-польської доби. До них «належали: а) зізнання, б) довідки, в) свідки, г) присяги, д) експертизи та речові докази, е) допити під тортурами. Важливе місце відводилося поданні письмових доказів (свідоцтв), які поділялися на публічні та приватні. Публічні документи, до яких належали всі урядові документи, документи, складені перед урядом і вміщені в урядові книги, деякі договори, вважалися повними доказами, і проти них суд не допускав доказів свідків чи присяги. Меншу цінність мали приватні документи, які могли бути спростовані іншими доказами» [3].

Ще більш радикальні зміни в кримінальному судочинстві відбулися після судової реформи імператора Олександра II у 1864 р. Б. В. Віленський справедливо зазначає з цього приводу, «що з прийняттям судових статутів інквізиційний розшуковий процес замінюється змагальним, тобто на основі вільної оцінки судом доказів, розглянутих у відкритому судовому засіданні. За зразком держав, де давно склалися буржуазні основи судоустрою, в Росії встановилася так звана змішана форма судочинства, при якій кримінальний процес здійснювався в дві стадії. Перший – попереднє судове засідання, таємне, письмове, яке не знало рівноправності сторін. Друга стадія – судовий розгляд, вона ґрунтується на гласності, усності, змагальності з вільною оцінкою доказів за внутрішнім переконанням суддів. Лише в малозначних справах, які підлягали розгляду в мирових судах, поділу кримінального провадження на стадії не було» [3].

Ця епоха ознаменувалася значним розвитком інституту досудового (попереднього) слідства, яке проводили судові слідчі за участю міліції та під наглядом прокурорів та їх колег (ст. 249 Статуту). Статут кримінального судочинства передбачав «можливість проведення та детально регламентував порядок ряду слідчих дій: огляду та освідування» (ст. 315–356), «обшуків і виїмок у будинках» (ст. 357–370), «допиту обвинуваченого» (ст. 398–414), «допит свідка та очні ставки» (ст. ст. 441–453). Крім того, було детально регламентовано порядок «збирання та збереження речових доказів» (статті 371–376).

Статут кримінального судочинства (ст. 2) запровадив у Російській імперії поділ прокуратури на приватну і публічну, виходячи з тяжкості та правового характеру злочинів. Процедура приватного обвинувачення реалізовувалася у «справах про посягання на «права відомої приватної особи без особливого посягання на громадську безпеку», публічна – коли об'єктом злочинного діяння є «суспільний інтерес» [4, с. 53].

У справах, які допускалося закрити «шляхом примирення (справи приватного обвинувачення), суддя обмежувався дослідженням лише тих доказів, які були подані або вказані сторонами «(ст. 104 Статуту). Таку норму розробники встановили, виходячи з того, що найважливіші правила провадження такого роду, які відрізняють їх від загального кримінального провадження, мають полягати, зокрема, в «такому:

1) скаргник повинен визначити протиправне діяння, вказати винного або підозрю-

ваного в його вчиненні та подати докази, що підтверджують його скаргу;

2) обвинувачений повинен сам подбати про надання доказів для свого виправдання;

3) суд вирішує справу лише на підставі поданих самими сторонами доказів, не вживаючи з власної ініціативи заходів щодо збирання не зазначених ними доказів» [4, с. 67].

Тому «суд з власної ініціативи не міг ані торкатися невказаних сторонами обставин справи, ані збирати докази, на які вони не посилалися» [1, с. 213]. Зважаючи на це, подання сторонами доказів набуло особливого значення для захисту своєї позиції у справах приватного обвинувачення. І хоча подання доказів було обов'язком лише для обвинувача, друга сторона (обвинувачений) фактично також була зобов'язана скористатися своїм правом на подання виправдувальних доказів, оскільки в іншому випадку була загроза програшу справи. Розглядаючи правове регулювання провадження у справах державного обвинувачення, необхідно розрізняти їх провадження в місцевих судах і в загальних судових установах. Як зазначив І.Я. Фойницький зазначає, «що у справах у місцевих установах сторони, тобто обвинувач, обвинувачений і цивільний позивач, мають широке і необмежене право подавати свої докази та вимагати виклику заявлених ними свідків» [11, с. 215].

У процесі розроблення проекту Статуту кримінального судочинства при обговоренні питання про необхідність законодавчого визначення, якими правами користуються сторони в судовому засіданні, пропонувалося лише вказати, що прокурор або приватний обвинувач на з одного боку, а підсудний або його захисник, з іншого, користуються такими ж правами, не перераховуючи їх. Це мотивувалося тим, що ці права є або само собою зрозумілими, або передбачені іншими статтями Хартії. Наприклад, само собою зрозумілим є правило, «що кожна сторона має право надавати докази на підтримку своїх свідчень, покладатися на них, оскільки без доказів захист або обвинувачення не мали б значення, а також що сторона має право спростовувати доводи протилежної сторони, оскільки інакше не було б конкуренції» [2, с. 22]. Але така позиція не була сприйнята законодавцем.

Так, відповідно до КПК України право подавати докази відіграло важливу роль у регулюванні процесуального статусу представників обвинувачення (прокурора, приватного обвинувача) і захисту (підсудного, його захисника) на стадії кримінального провадження. судового розгляду кримінального провадження.

Порядок подання учасниками процесу доказів, прийняття їх слідчим чи судом, процесуальне оформлення у Кримінально-процесуальному статуті здебільшого не регламентувався. Але, п. 3 ст. 142 Статуту передбачено: «все, що стосується розгляду справи, суддя коротко записує в протоколі, де зазначає: подані сторонами докази; присяга свідків і зміст їх показань; огляди, опитування, пошуки та оцінки» [3]. З наведеного можна зробити висновок, що подання сторонами доказів судді отримало своє процесуальне оформлення шляхом складання протоколу.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство України успадкувало чимало прогресивних ідей, закладених Кримінально-процесуальним статутом, зокрема надання учасникам процесу права подавати докази для захисту власної позиції в процесі. Право подавати докази стало невід'ємним елементом процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, а також обвинувача.

На території Галичини, що входила до складу Австрії, основним законодавчим актом, що регулював кримінальний процес, був Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., який з незначними змінами діяв до жовтня 1918 р. [4, с. 118]. Кримінально-процесуальний кодекс Австрії, як і Кримінально-процесуальний статут, містив досить велику кількість демократичних, прогресивних положень, у тому числі щодо пред'явлення доказів учасниками процесу.

Судочинство за цим Кодексом «починалося лише після подання скарги, яка поділялася на публічну та приватну. Публічні скарги подавав прокурор, а приватні – потерпілий (у справах приватного обвинувачення)». У сфері доказування в кримінальному процесі діяла презумпція невинуватості, яка виражалася в тому, що «обов'язок довести вину обвинуваченого покладалася на прокурора (прокурора). Обвинувачений жодним чином не зобов'язаний був подавати суду докази на підтвердження своєї невинуватості у вчиненні злочину, свого виправдання. Йому також гарантувалося право не свідчити проти себе».

Процес проходив у кілька етапів. Так, на «стадії розслідування компетентні органи державної влади збирали докази, зокрема, відбирали пояснення підозрюваного та потерпілого, фіксували сліди злочину, фіксували речові докази у справі, допитували свідків, досліджували психічний стан підозрюваного. Проте основною стадією криміналь-

ної справи була стадія судового засідання («основного розгляду»), яка мала змагальний характер. Головною фігурою на цій стадії був головуючий, який мав право на свій розсуд встановлювати порядок дослідження доказів, порядок допиту підсудних, свідків, експертів» [24, с. 93].

Період становлення української державності 1917–1920 рр. практично не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства. Під час розслідування та розгляду кримінальних справ, у тому числі в процесі доказування, продовжували керуватися законодавством Російської імперії (Статут кримінального судочинства 1864 р.) та Австрії (Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.).

Проте, незважаючи на дію Статуту кримінального судочинства на території УНР, як зазначає В.В. Землянська зазначає, що «анархія і велика хвиля злочинності змушували владу частіше вдаватися до «надзвичайного правосуддя». Як наслідок, 5 березня 1918 р. періоду Центральної Ради з'явилася «Інструкція військово-революційного суду», який розглядав справи про вбивства, підпали, згвалтування, грабежі та грабежі». Автор зазначає, «що ця Інструкція забезпечувала сторонам рівність перед законом і судом. Їм було надано право подавати докази, заявляти клопотання про відвід свідків і експертів на законних підставах, задавати їм запитання з дозволу головуючого суду, заявляти відвід свідкам, давати відповідні пояснення по кожному випадку, що стався в суді» [3].

Згодом, за часів Директорії, 4 серпня 1920 р. було прийнято закон «Про судочинство в штабних судах», який відіграв роль тогочасного кримінально-процесуального кодексу. На жаль, цей закон не був повністю реалізований, оскільки в листопаді 1920 року територія України була окупована більшовиками. Але ст. 89 цього закону прямо вказувалося, «що сторони в судовому засіданні мають право: а) подавати докази; б) заявляти клопотання про відвід свідків і експертів на законних підставах, задавати їм запитання з дозволу головуючого суду, заперечувати показання свідків і клопотати про повторний допит свідків; в) коментувати та давати пояснення щодо кожної дії, що відбувається в суді; г) спростувати аргументи та міркування іншої сторони» [5 с. 143].

Коли Україна була частиною СРСР, основа доказів у кримінальних справах була продиктована формою кримінального судочинства, що мало місце, та існуючим політичним режимом у цілому. Як зазначає Р.Х. Якупов, «тоталітарний режим призвів до створення

позасудових органів розправи, процесуального спрощення, застосування процесуальних гарантій особи, скорочення строків слідства, обмеження права обвинуваченого на захист, впровадження в судову практику тез про вирішальне важливість доведеності визнання винуватості обвинуваченим і можливість засудження його на основі «максимальної» вірогідності фактів, наведених обвинуваченням у справах про контрреволюційні злочини» [5, с. 5]. Звичайно, в таких історичних і політичних умовах не могло бути й мови про розвиток змагального судочинства, рівність сторін у збиранні та поданні доказів до суду.

Ситуація змінилася з прийняттям у 1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, які в ст. 21, 23–26 прямо наділяли учасників судового процесу (обвинуваченого, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників) правом подавати докази. Крім того, ст. 38 Основ визначено, що «обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому процесі користуються рівними правами на подання доказів» [1, с. 109–110, 113].

КПК УРСР 1960 р., як уже зазначалося, передбачав універсальну норму (ч. 2 ст. 66), згідно з якою докази могли подавати підозрюваний, обвинувачений, його захисник, обвинувач, потерпілий, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами та організаціями. Ця норма діяла до набрання чинності Кримінально-процесуальним кодексом України у 2012 році.

Після здобуття Україною незалежності відбулося подальше поступове впровадження окремих елементів змагальності в кримінальний процес. Так, у 2001 році з проведенням так званої «малої судової реформи» Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено ст. 16-1 «Змагальність та диспозитивність», ч. 5 якої передбачало, що «прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівні права і свободи в наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості в суді» [3]. Таким чином, на законодавчому рівні визначено рівні можливості для сторони обвинувачення та захисту подавати суду докази на захист своєї позиції у кримінальному провадженні.

З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України змагальні

засади ще більше поширилися на стадію досудового розслідування. Зокрема, це проявилось у наданні можливостей сторонам кримінального провадження та потерпілому збирати докази. Таким чином, сторона захисту отримала можливість реалізувати право передати зібрані докази слідчому, прокурору, слідчому судді та суду.

Висновки. Отже, підсумовуючи розгляд історичних аспектів подання доказів, насамперед приходимо до висновку, що стан розвитку інституту подання доказів у системі кримінального судочинства України в різні історичні періоди безпосередньо зумовлювався існуючою історичною формою кримінального процесу. Враховуючи це, можна періодизувати встановлення інституту подання доказів на території України:

1. Давньоруська (княжа) доба – охоплює часи Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Цей період характеризувався:

а) існування першої історичної форми кримінального процесу – обвинувальної (змагальної), яка супроводжувалася домінуванням приватноправового принципу в кримінально-процесуальних відносинах. Це пояснюється тим, що спочатку цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного;

б) активна участь у судовому процесі осіб, зацікавлених у вирішенні конфлікту: потерпілого (позивача, обвинувача), який був зобов'язаний збирати докази та подавати їх до суду; а протилежної сторони – підсудна (обвинувачена), яка визнала обвинувачення, а в разі його заперечення повинна була подати суду докази, що спростовують пред'явлене їй обвинувачення;

в) подання доказів здійснювалося сторонами (позивачем і відповідачем) переважно шляхом забезпечення явки в суд очевидців, які свідчать про фактичні обставини справи, або певної кількості свідків, що виправдовують обвинувачення, що дозволило зняти обвинувачення. Крім того, можуть бути подані речові та письмові докази.

2. Литовсько-польська доба – охоплює часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі. Цей період успадкував основні риси давньоруського періоду, тобто зберіг обвинувально-позовну форму кримінального процесу, за якої учасники процесу самі мали дбати про надання суду доказів на підтвердження своїх вимог.

3. Козацько-гетьманський період – охоплює часи існування запорозького козацтва. Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права попередніх історичних періодів, але

все ж зазнала певних змін, насамперед унаслідок зміни судової системи та змінених політичних і соціальних умов регіону в XVII ст., зокрема під впливом російського процесуального права. Цей період характеризується:

а) поєднання обвинувальної (змагальної) форми кримінального процесу, яка застосовувалася в більшості випадків, і слідчої (інквізиційної) форми, яка мала місце при здійсненні судочинства у справах про найбільш тяжкі та суспільно небезпечні злочини.;

б) надання більшого значення представленню письмових доказів (свідощів), які поділялися на публічні (державні документи), які вважалися повними доказами і проти яких суд не допускав показань свідків чи присяги, і приватні, які мали нижче значення, яке може бути спростовано іншими доказами

4. Порєформений період – охоплює часів, починаючи з прийняття Хартії кримінальної юстиції до 1917 р. і ознаменувався радикальними змінами в кримінальному судочинстві. Цей історичний період характеризується:

а) запровадження змішаної форми кримінального судочинства, за якої кримінальне судочинство здійснювалося у дві стадії: перша – досудове (попереднє) слідство, яке будувалося на слідчих (інквізиційних) засадах; другий – судочинство, яке характеризувалося відкритістю, словесністю, змагальністю, вільною оцінкою доказів за внутрішнім переконанням суду;

б) значний розвиток інституту досудового (попереднього) слідства, яке проводилося судовими слідчими за участю міліції та під наглядом прокурорів і передбачало проведення різноманітних слідчих дій, спрямованих на збирання доказів;

в) поділ обвинувачення на приватне та публічне, який ґрунтувався на тяжкості та правовому характері злочинів. Саме у справах приватного обвинувачення докази збиралися та подавалися виключно самими сторонами, а суддя обмежувався їх дослідженням, не вживаючи з власної ініціативи заходів щодо збирання не зазначених сторонами доказів;

г) рівноправність сторін обвинувачення (прокурор, приватний обвинувач) і захисту (підсудний, його захисник) у судовому засіданні. Зазначеним учасникам судового процесу надано рівні можливості для подання доказів на підтвердження своїх вимог та спростування вимог протилежної сторони.

5. Період відродження української національної держави – охоплює часи УНР, Української Гетьманщини та Директорії (1917-1920 рр.). Цей період майже не приніс нововведень у сфері кримінального судочинства. Під час розслідування та розгляду кримінальних справ, у тому числі в процесі доказування, продовжували керуватися законодавством Російської імперії та Австрії, а нове кримінально-процесуальне законодавство не було введено в дію через більшовицьку окупацію території України.

6. Радянський період – охоплює час перебування України у складі СРСР. Цей період був найбільш неоднозначним, протягом якого відбувся перехід до змішаної, переважно слідчої форми кримінального судочинства і навіть до його суто слідчої форми. Характерними рисами цього історичного періоду були:

а) обмеження змагальності кримінального провадження, рівність сторін у збиранні та поданні доказів до суду. Зрештою, тоталітарний режим призвів до створення позасудових органів виконання покарань, процесуального спрощення та застосування процесуальних особистих гарантій. Однак пізніше, з лібералізацією політичного режиму, змішана, змагальна та слідча форма кримінального судочинства була відновлена;

б) з кінця 1950-х до 20 ст. на законодавчому рівні учасникам процесу (обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві та їх представникам, обвинувачу) та іншим особам безпосередньо надано право подавати докази як у пре-судові стадії процесу та в стадії судового розгляду.

7. Сучасний період розпочався із здобуттям Україною незалежності та характеризується подальшим поступовим розширенням елементів змагальності у кримінальному процесі, в тому числі на стадії досудового розслідування. У цей період у кримінально-процесуальній науці все частіше почали ставитися питання про необхідність законодавчого врегулювання порядку подання доказів, пропонувалися деякі зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України, які, однак, досі залишаються нереалізованими. На жаль, ухвалення у 2012 році довгоочікуваного КПК України, незважаючи на закріплення в ньому ряду прогресивних положень, не вирішило зазначеної проблеми.

Література:

1. Василенко М. П. Вибрані твори у трьох томах. Київ : Видавництво дім «Академперіодика», 2006. 560 с.
2. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2002. 190 с.

3. Карлаш И. А. История развития института представления доказательств лицами, вовлеченными в уголовный процесс. *Информационно-аналитический портал «Юридический Луганск»*. URL: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/6-1-0-74>
4. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. Киев : Издательство Семенко Сергея, 2005. 118 с.
5. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1: Загальні положення і досудове провадження. Київ: Істина, 2012. 288 с
6. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 534 с.
7. Шевченка О. О. Історія українського права. Київ : Олан, 2001. 214 с.
8. Перший Литовський статут 1529 року/ Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. навчальний посібник для юрид. вищих навч. закл. і фак. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1997. С. 60–83.
9. Судебник князя Казимира 1468 року. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2 т. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. : навч. посіб. для юрид. вищих навч. закл. і фак. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1997. С. 57–60.
10. Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть вторая. СПб. : Издание Государственной Канцелярии, 1866. 504 с.
11. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2-х т. Т. 2. Изд. третье, пересм. и дополн. СПб. Сенатская типография, 1910. 573 с.

References:

1. Vasy'lenko M. P. Vy'brani tvory` u tr`ox tomakh. Ky`yiv : Vy`davny`chtvo dim «Akademperiody`ka», 2006. 560 s.
2. Karlash Y`. A. Y`story`ya razvy`ty`ya y`nsty`tuta predstavleny`ya dokazatel`stv ly`czamy`, vovlechenymy` v ugolovnyj process. Y`nformacy`onno-analy`ty`chesky`j portal «Yury`dy`chesky`j Lugansk». URL: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/6-1-0-74>
3. Ky`styakovsky`j A. F. Obshhaya chast` ugolovnoho sudoproj`zvodstva. Ky`yiv : Y`zdatel`stvo Semenکو Sergeyа, 2005. 118 s. (Sery`ya «Antology`ya ugolovno-processual`noj nauky`»).
4. Lobjko L. M. Reformuvannya kry`minal`no-processual`nogo zakonodavstva v Ukrayini (2006–2011 roky`). Chasty`na 1: Zagal`ni polozhennya i dosudove provadzhennya. Ky`yiv : Isty`na, 2012. 288 s
5. My`xeyenko M. M. Kry`minal`ny`j proces Ukrayiny`. 2-ge vy`d., pererob. i dop. Ky`yiv: Ly`bid`, 1999. 534 s.
6. Shevchenka O. O. Istoriya ukrayins`kogo prava. Ky`yiv : Olan, 2001. 214 s.
7. Pershy`j Ly`tovs`ky`j statut 1529 roku/ Xrestomatiya z istoriyi derzhavy` i prava Ukrayiny`. U 2 t. Tom 1. Z najdavnishy`x chasiv do pochatku XX st.: navchal`ny`j posibny`k dlya yury`d. vy`shhy`x navch. zakl. i fak. Za red. V. D. Goncharenka. Ky`yiv : In Yure, 1997. S. 60–83.
8. Sudebny`k knyazya Kazy`my`ra 1468 roku. Xrestomatiya z istoriyi derzhavy` i prava Ukrayiny`. U 2 t. – Tom 1. Z najdavnishy`x chasiv do pochatku XX st.: navch. posib. dlya yury`d. vy`shhy`x navch. zakl. i fak. / za red. V. D. Goncharenka. Ky`yiv : In Yure, 1997. S. 57–60.
9. Судебные уставы 20 ноябрыа 1864 года, с y`zlozheny`em rassuzhdeny`j, na koy`x ony` osnovаны. Chast` vtoraya. SPb. : Y`zdany`e Gosudarstvennoj Kancelyary`y`, 1866. 504 s.
10. Fojny`czky`j Y`. Ya. Kurs ugolovnoho sudoproj`zvodstva. V 2-x t. T. 2. Y`zd. tret`e, peresm. y` dopoln. SPb. : Senatskaya ty`pografy`ya, 1910. 573 s.